

УДК 821.161.2'366.55

DOI: 10.32342/2523-4463-2023-1-25-14

ЗОРЯНА КУНЬЧ

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач катедри української мови

Національний університет «Львівська політехніка»

СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ ДЕТЕРМІНОЛОГІЗМІВ У СКЛАДІ ПОРІВНЯНЬ (на матеріалі повісті Богдана Лепкого «Мотря»)¹

У статті на матеріалі історичної повісті Богдана Лепкого «Мотря» проаналізовано використання детермінологізмів у складі порівнянь як особливості творчої манери письменника. З метою з'ясувати стилістичну роль та способи досягнення художнього ефекту за допомогою цього тропу реалізовано кілька завдань: здійснено суцільне вибирання порівнянь із використанням детермінологізмів із повісті Б. Лепкого «Мотря»; проаналізовано вибрані порівняння з огляду на формальний спосіб досягнення зіставності та виявлено типові для стилю письменника; окреслено тематичні розряди детермінологізмів, використаних у порівняннях; з'ясовано стилістичні можливості порівнянь із використанням детермінологізмів у художньому творі; описано характерні риси творчої манери Б. Лепкого, пов'язані з використанням порівнянь. Методом суцільного вибирання з тексту повісті виокремлено 167 цитат, в яких автор використав порівняння різних типів. За допомогою структурно-тематичного та семантичного аналізу вибрані порівняння покласифіковано відповідно до формальних способів досягнення зіставності і виокремлено пряме порівняння (порівняльний зворот, підрядне порівняльне речення), непряме порівняння, логічне порівняння. Статистичні методи дали змогу виявити кількісні параметри досліджуваного матеріалу. Для досягнення поставленої мети застосовано також описовий, компаративний, компонентний та дедуктивний методи дослідження. У творчому почерку Б. Лепкого виявлено переважання порівнянь складних абстрактних понять із простими, зрозумілими для кожного читача детермінологізмами кількох тематичних груп, найбільші з яких зоологічні, технічні, військові, ботанічні, медичні. Ще одна риса творчої манери письменника – зіставлення порівнюваних об'єктів у складі інших стилістичних засобів, серед яких виокремлюємо алегорію, риторичне звертання, іронію, метафору, паралелізм тощо. Стилiстична роль порівнянь виявляє себе передовсім в акцентуванні уваги на якійсь особливості предмета чи явища через зіставлення з іншим предметом чи явищем, де ця особливість виступає дуже яскраво. В аналізованому матеріалі виявлено порівняння на основі атрибутивних, ад'єктивних чи предикативних ознак. Констатовано, що порівняння через зіставлення мовних одиниць з різних тематичних полів увиразнює зміст та створює дивовижний художній ефект: відбувається актуалізація значущих смислових ознак, накладаються додаткові конотації, виникає оригінальна образність – і все це сприяє виникненню певної експресії.

Ключові слова: порівняння, повість Б. Лепкого «Мотря», детермінологізм, пряме порівняння, непряме порівняння, логічне порівняння.

Для цитування: Куньч, З. (2023). Стилiстична роль детермінологізмів у складі порівнянь (на матеріалі повісті Богдана Лепкого «Мотря»). *Visnyk Universitetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Filologicni Nauki*, vol. 1, issue 25, pp. 191-204, DOI: 10.32342/2523-4463-2023-1-25-14

For citation: Kunch, Z. (2023). The Stylistic Role of Determinologisms in the Composition of Comparisons (Based on Bohdan Lepky's Story "Motrya"). *Visnyk Universitetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Filologicni Nauki*, vol. 1, issue 25, pp. 191-204, DOI: 10.32342/2523-4463-2023-1-25-14

Актуальним завданням сучасного мовознавства є простежити, як змінюється термін, уведений до художнього стилю, та який вплив він чинить на відповідний контекст, надаючи йому певних семантичних, стилістичних чи емоційно-естетичних особливостей. Адже в нинішньому технократичному суспільстві спостерігаємо своєрідну лексичну інтеграцію функціональних стилів літературної мови. Відтак, за сучасних умов «кожне досить серйозне дослідження з вивчення тексту завжди є комплексом різних підходів» [Загнітко, 2006, с. 15], позаяк передбачає розгляд семантичних, граматичних, стилістичних, соціокультурних особливостей тексту. Детермінологізм, за влучним формулюванням Г. Наконечної, – це «термін, що покинув своє термінологічне поле, тобто зазнав впливу детермінологізації» [Куньч, Наконечна, Микитюк, Булик-Верхола, Теглівець, 2018, с. 19]. У художніх текстах детермінологізми покликані не лише точно позначати ті чи ті поняття, а й «посилюють художньо-естетичну динаміку твору, відображають особливості письменницького таланту» [Куньч, 2021, с. 47].

Вивченню детермінологізмів присвячували свої наукові розвідки В. Карпова, [Карпова, 1967], Ж. Красножан [Красножан, 2009], Н. Клименко [Клименко, 2009]; у науковому доробку сучасних авторів виявляємо дослідження стилістичних можливостей термінової лексики у творах окремих авторів: Ліни Костенко [Яценко, 2000, с. 30–32; Фаріон, Куньч, Васишин, Микитюк, Ментинська, 2020, с. 60–110; Пігур, 2020, с. 59–61], Івана Драча [Тиха, 2004, с. 493–498], Василя Стуса [Симоненко, 2012, с. 237–241], Юрія Щербака [Панасюк, 2018, с. 66–69], Романа Іваничука [Городиловська, 2014, с. 105–108; Дубинець, 2015, с. 169–172] тощо.

Стилістичну роль детермінологізмів, уведених до складу порівнянь, досі ніхто спеціально не досліджував, хоча деякі статті, присвячені порівнянням, відображають окремі питання, пов'язані з цією проблематикою. Так, художнє порівняння досліджено в дисертаційних роботах [Голоух, 1996; Шаповалова, 1998; Рошко, 2001; Марчук, 2003], описано як джерело поетичної експресії у творах Василя Стуса [Оліфіренко, 2009], проаналізовано як формуючий елемент авторської картини світу в епопеї Стівена Кінга «Темна вежа» [Мартім'янова, 2012], досліджено порівняльні конструкції в новелі М. Коцюбинського «Intermezzo» [Марчук, 2000], у прозі Люко Дашвар [Дуденко, Жила, 2017], в образній системі «Щоденника» Олександра Довженка [Хараман, 2013], на матеріалі американського пісенного фольклору вивчено стилістичний прийом порівняння як засіб створення жіночих образів [Сташко, 2016], описано художнє порівняння як джерело експресії в сучасній дитячій літературі [Рибалка, 2016], розглянуто лінгвокогнітивні засади категорії порівняння як вияву пізнавальної діяльності [Кононенко, 2019].

Аналізуючи стилістичні можливості детермінологізмів в історичній повісті Богдана Лепкого «Мотря», ми звернули увагу, зокрема, й на роль порівнянь у досягненні художніх задумів письменника й констатували, що «термінна лексика органічно входить у художній дискурс і стає важливим складником індивідуального авторського стилю письменника» [Куньч, 2022, с. 23]. Зважаючи на суттєве переважання порівнянь із використанням детермінологізмів на фоні інших стилістичних засобів, що їх залучає Б. Лепкий у повісті «Мотря» (46,8 %: із 357 цитат, виокремлених на підставі суцільного вибирання, 167 становлять порівняння), гадаємо, що застосування цього художнього засобу як елемента авторської манери письменника становить актуальне наукове завдання.

Мета роботи – з'ясувати стилістичну роль детермінологізмів у складі порівнянь та способи досягнення художнього ефекту за допомогою цього тропу. Для досягнення мети дослідження плануємо реалізувати такі завдання: 1) на підставі суцільного вибирання порівнянь із використанням детермінологізмів з історичної повісті Б. Лепкого «Мотря» виявити способи досягнення зіставності; 2) проаналізувати різні види порівнянь та окреслити типові для стилю письменника; 3) виявити тематичні розряди детермінологізмів, використаних у порівняннях; 4) з'ясувати стилістичні можливості порівнянь із використанням детермінологізмів у художньому творі; 5) окреслити характерні риси творчої манери Б. Лепкого, пов'язані з використанням порівнянь.

Метод суцільного вибирання застосовано для виокремлення з тексту повісті цитат, у яких автор використав порівняння різних типів, до складу яких введено детермінологізми. За допомогою структурно-тематичного та семантичного аналізу вибрані порівняння

покласифіковано відповідно до формальних способів досягнення зіставності і виокремлено пряме порівняння (порівняльний зворот, підрядне порівняльне речення), непряме порівняння, логічне порівняння. Статистичні методи дали змогу виявити кількісні параметри досліджуваного матеріалу. Для реалізації поставленої мети застосовано також описовий, компаративний, компонентний та дедуктивний методи дослідження.

Матеріалом для дослідження слугувало 167 цитат, виокремлених методом суцільного вибирання з історичної повісті Б. Лепкого «Мотря» [Лепкий, 1991], в яких використано виразально-зображальний мовний засіб порівняння, до складу якого залучено детермінологізм.

Порівняння вважають «первісним тропом і виразником образотворчої мовленнєвої експресивності» [Оліфіренко, 2009, с. 200]. Відома літературознавиця М. Коцюбинська зазначала, що «у широкому розумінні якась порівняння лежить в основі майже всіх тропів, особливо метафоричної групи [Коцюбинська, 1960, с. 38]. Зазвичай порівняння може виражатися «різними синтаксичними конструкціями, що відображають мисленнєву операцію поєднання обох предметів, явищ, ситуацій, ознак на підставі їхнього уподібнення, установлення аналогій між ними» [Селіванова, 2006, с. 475]. На наш погляд, важливо взяти до уваги те, що порівняння, базуючись на наданні одному об'єктові ознак іншого, служить «для глибшого пояснення, художньої передачі» [Куньч, 2005, с. 599], тому цей мовний засіб є дієвим мовним засобом, який наповнює текст експресією. Отже, особливість порівняння як виразально-зображального засобу в тому, що воно акцентує на специфіці образу одного предмета чи явища через інший, більш відомий, яскравий, викликаючи певні естетично зорієнтовані асоціації та емоційні оцінні реакції, а також привертає увагу й активізує образне мислення людини.

В науковій літературі слушно констатовано, що «в термін порівняння закладено широкий зміст, тобто порівняльними можуть бути будь-які мовні конструкції, у яких наявний намір порівняння» [Сімонова, 2010, с. 144]. Матеріали нашого дослідження, вибрані з історичної повісті «Мотря» Богдана Лепкого, дають змогу виокремити три види порівнянь з огляду на формальний спосіб досягнення зіставності: пряме порівняння, непряме порівняння, логічне порівняння.

Пряме порівняння – зіставлення двох предметів, явищ або дій, граматично оформлене у формі порівняльного звороту або підрядного порівняльного речення (рідше) з використанням різних порівняльних сполучників. Звертаємо увагу на такі особливості порівняльних звортів: 1) до уваги беруть якусь одну, спільну для обох порівнюваних об'єктів ознаку, а всі решта ознаки компаратора стають несуттєвими; 2) порівняльний зворот із використанням порівняльних сполучників можна доповнити головними членами речення, які є в основній його частині, і він перетвориться в підрядну частину складного речення: «...а мої люди ходять, як медведі» [Лепкий, 1991, с. 9] – звернено увагу на важку ходу, притаманну і ведмедям, і людям, про яких мова; це речення можна перефразувати так: «мої люди ходять, як ходять медведі» (порівняння на предикативній основі). Богдан Лепкий використовує в порівняльних зворотах низку сполучників, як-от:

- **як**: «Старий зачув і замахав руками, як крилами *вітряк*» [Лепкий, 1991, с. 26]; «... тільки з його широких грудей, як із *ковальського мішка*, добулося важке зітхання» [Лепкий, 1991, с. 8]; «Крізь вікно поміж їх обличчя упав промінь заходячого сонця, як *меч*» [Лепкий, 1991, с. 76]; «Її слова впали поміж старшин, як *бомба*» [Лепкий, 1991, с. 367];

- **мов**: «де стояло двох, мов *струна* витягнених, лакеїв» [Лепкий, 1991, с. 5]; «Гетьман почував себе, мов на *кораблі* серед *бурі*» [Лепкий, 1991, с. 193];

- **ніби**: «сивого, ніби з *млина* між *питлів* виліз» [Лепкий, 1991, с. 25]; «не обженешся від тих грішних думок, ніби від настирливих *комах*» [Лепкий, 1991, с. 47]; «ніби *сніп*, повалився у свій високий фотель за столом» [Лепкий, 1991, с. 84];

- **немовби**: «Притулився до подушки і захропив, немовби хто *гарматами* котив» [Лепкий, 1991, с. 150];

- **ніж**: «Не забувай, що Петро куди сильніше тримає свій *скиптр*, ніж я гетьманську *булаву*» [Лепкий, 1991, с. 221];

- **що**: «З вами балакати, що *горох* по стіні кидати» [Лепкий, 1991, с. 229]; «Народ, Мотре, стихія, – все одно що *степ* і що *море*» [Лепкий, 1991, с. 349];

- **як... так:** «Як ткач-ниткоплут любується новими узорами, котрі сам він придумав, так любувався Мазепа своїми планами» [Лепкий, 1991, с. 194].

Відсоткове співвідношення прямих порівнянь із використанням різних сполучників відображено в *діаграмі 1*. Найуживанішим, як бачимо, є сполучник *як*, застосування якого сягає 70,2 %. Також притаманним для стилю письменника можна вважати сполучник *ніби*: його вжито в 16,7 % виявлених у вибраному матеріалі порівнянь. Натомість сполучники *неначе*, *немовби*, *як... так і* трапляються лише в поодиноких випадках. Отож можемо констатувати, що особливістю творчої манери Богдана Лепкого є домінування сполучника *як*, а також вживання сполучника *ніби* в порівняннях із використанням детермінологізмів.

Діаграма 1. Відсоткове співвідношення порівнянь із використанням різних сполучників

Окремо акцентуємо увагу на прикладах застосування підрядних порівняльних речень, позаяк у тексті аналізованого твору їх виявлено небагато: «перший раз у житті почув якесь дивне зимно, **ніби** невідома птиця майнула над ним своїм студеним крилом» [Лепкий, 1991, с. 388]; «З вами балакати, **що** горох по стіні кидати» [Лепкий, 1991, с. 229]; «Не забувай, що Петро куди сильніше тримає свій скиптр, **ніж** я гетьманську булаву» [Лепкий, 1991, с. 221] (цей приклад демонструє метафоричне використання детермінологізмів, що входять до складу порівняння: під терміном *скиптр* автор має на увазі царювання Петра, а під терміном *булава* – гетьманування Мазепи); «Йому здавалося, що він отсе поміж своїми людьми в Кочубеевім дворі, **мов** перепілка у гнізді з дітьми перед шулікою тулиться» [Лепкий, 1991, с. 137].

Звернімо увагу, що ефективність прямих порівнянь як засобів, що сприяють зрозумілості й переконливості фрази, зумовлена їхньою простотою в побудові логічного ланцюжка: ми зазвичай формулюємо свою думку про щось нове на підставі порівняння з уже відомими об'єктами, які мають певну схожість. Детермінологізми, використані в цих порівняннях, є зазвичай питомими лексемами, назвами загальновідомих об'єктів (тварин, предметів, явищ). Богдан Лепкий використовує прямі порівняння в аналізованому творі найбільш численно: їхня кількість наближається до 63 %.

Непряме порівняння – це зіставлення двох предметів чи явищ, оформлене за допомогою орудного відмінка іменника без прийменника. Характерною рисою цього типу є те, що будь-яке непряме порівняння можна переформатувати в пряме: «Чуйкевич пустив свою шаблю *млинцем*» [Лепкий, 1991, с. 58] – пустив, як млинець; «Треба було числитися зі словами, котрі вилітали з уст *птахами*, а з гетьманського двора вибігали *волами*» [Лепкий, 1991, с. 23] – вилітали з уст, як птахи; вибігали з двора, як воли і т. ін. Цей вид порівнянь значно менше представлений в аналізованому матеріалі (лише 4 %), проте його перевага в лаконічності, точності, місткості. У непрямих порівняннях преvalюють зоологічні

детермінологізми, які є назвами поширених в Україні тварин. Приміром, у цитаті «Дорога крутилася *вужем*» [Лепкий, 1991, с. 183] зоологічний термін *вуж* добре відомий кожному українцеві, бо цей вид плазунів водиться на наших землях і його поведінку (викручуватися під час руху) добре знають. Уведення назви певного конкретного наукового поняття до складу порівняння «призводить до розширення семантики відповідного детермінологізма, його метафоризації» [Куньч, 2021, с. 46], і таким чином вислів набуває певного експресивного наповнення. До прикладу, в цитаті «Зимний піт вкриває чоло, серце *молотом* у груди валить» [Лепкий, 1991, с. 264] детермінологізм *молот* поширює своє термінне значення «Великого розміру молоток для подрібнення каменю, кування заліза тощо» [Куньч, 2005, с. 463], поза-як письменник, зіставляючи серце з цим інструментом, прагне актуалізувати в читача уявлення про сильне серцебиття, тобто акцентує на семі «бити», тому читач зосереджується на звуках, що супроводжують удари молота, а також на наслідках цих ударів. Непрямі порівняння, як влучно зазначає Н. Хараман, «наділені особливими експресивними конотаціями, оскільки безсполучниковий зв'язок компонентів порівняльної конструкції сприяє їх більшій семантичній зрощеності й образній цілісності» [Хараман, 2013, с. 630].

Логічне порівняння – це змістове зіставлення двох понять, їх у тексті аналізованого твору виявлено понад 30 %. Найбільш поширеним різновидом таких порівнянь базується на використанні граматичної конструкції зі складеним іменним присудком: «Ціла Україна – один мистецький контраст» [Лепкий, 1991, с. 338]; «Вдовольнити його (народ – З. К.), значиться пустити дряхлий човен на розбурхане море» [Лепкий, 1991, с. 353]; «Старий я лис, щоб не бачити намірів царських» [Лепкий, 1991, с. 195]; «Старий я лис, щоб мене можна перехитрити» [Лепкий, 1991, с. 189]; «Судно без дна – життя без ідеї» [Лепкий, 1991, с. 26]. Порівняння цього типу часто супроводжуються у вибраному матеріалі авторським поясненням підстав для зіставлення, як, приміром, у таких цитатах:

– «Так мені чомусь здається, що Україна жінка, а Петро чоловік, котрий знущається над нею. Не жити тому подружжю у парі, розлучитися треба» [Лепкий, 1991, с. 52]. Тут порівняння поєднується з алегоричним уявленням про подружжя як співжиття в одній імперії, і в цьому подружжі жінка – це алегоричний образ України, а чоловік – московський цар Петро, який знущається над своєю дружиною, відтак потрібне юридичне розлучення. Цікаво, що Богдан Лепкий продовжує розгортати цю алегорію і в подальшому тексті, це, як ми зауважуємо, одна з характерних рис його творчої манери: «Розлучення церква не дає, треба скасувати шлюб», «Боюся, що дійсно доведеться нам скасувати той шлюб» [Лепкий, 1991, с. 52];

– «все тая наша Україна, ніби підмінована твердиня. Кинь іскру – почне вилітати в воздух» [Лепкий, 1991, с. 365] – якщо іскра полум'я впаде на підміновану конструкцію, то вона вибухне, отож і український народ повстане, якщо його запалити відповідною ідеєю;

– «Нинішні люди, як вовки, а ви, простіть за слово, як баран. Розідруть вовки барана, ой розідруть» [Лепкий, 1991, с. 254] – для порівняння обрано зоологізми, проте авторові важить ширше, ніж термінне, значення цих лексем, вони поширюють своє значення, набуваючи алегоричних характеристик: алегоричний образ вовка викликає в нашій уяві асоціацію з такими абстрактними поняттями, як хижість, сміливість, а образ барана – це втілення впертості і слабкості. І знову спостерігаємо розгортання алегоричного образу, що притаманно для стилю письменника;

– «Деруть нас, як вовки барана, бо дійсно нібито барани. Що себе рогами штовхають, а перед ворогом голови опускають додолу» [Лепкий, 1991, с. 125] – у цьому уривкові порівняння поєднується з алегоричними образами вовка й барана, а завдяки розгорнутому тлумаченню добре відомої поведінки останнього в уявленні читача яскраво постають такі риси людської спільноти, як боягузливість і неорганізованість.

У повісті «Мотря» спостерігаємо також і певним чином ускладнені конструкції зі складеним іменним присудком в змістовій ролі порівняння. Приміром, граматична структура зі складеним іменним присудком, поєднаним із заперечною часткою, що утверджує відсутність схожості: «Але булава, це не цяцька дитяча, котрою гратися можна» [Лепкий, 1991, с. 383] – булавою гратися не можна, тобто гетьманська влада – це не гра. Або ж поєднання логічного порівняння з висновковою частиною складного безсполучникового речення, яка покликана констатувати, в чому полягає подібність об'єктів: «Народ, це стихія, – умить» [Лепкий, 1991, с. 353] – визначення поняття *стихія* – це «явища природи, що мають

руйнівну силу (буревій, шторм, виверження вулкана) [Куньч, 2005, с. 723], проте в контексті цей детермінологізм модифікує своє термінне значення: автор не бере до уваги руйнівної здатності стихії, а лише акцентує на тій особливості стихійних явищ, що вони створюють шум, адже він хоче підкреслити, що народ також подібно виявляє своє невдоволення, обурення, тому основне значення лексеми «стихія» доповнюється семою «шум». Або ж конструкція зі складеним іменним присудком, ускладнена прямим порівнянням: «Народ, Мотре, стихія, – все одно що степ і що море» [Лепкий, 1991, с. 349]. По суті, в останньому прикладі маємо потрійне порівняння, та для всіх цих детермінологізмів властива складність, багатоступеневість сприймання. Тому такі порівняння трактують як метафоричні [Оліфіренко, 2009].

Звернімо увагу на виявлені в повісті Б. Лепкого «Мотря» складні синтаксичні конструкції, що також за формальними ознаками є логічними порівняннями з використанням детермінологізмів, проте вони ускладнюються іншими стилістичними засобами, зокрема розгорнутою алегорією:

– «Тут, як у годиннику, колісця за себе заходять. Пусто одно, всі обертаються. Так і труднощі мої і турботи. Одна другу тручає» [Лепкий, 1991, с. 372] – для увиразнення безперервності процесу подолання гетьманських труднощів і турбот проведено аналогію з годинниковим механізмом, в якому одне колісце зачіпає і змушує рухатися інше, і так безперервно працює весь механізм. Отож для усвідомлення авторської думки читач має бути обізнаний у загальних рисах із принципом дії механічного годинника;

– «ми ніби той великий, усякими багатствами навантажений віз, котрого колеса не в один бік крутяться...Така та наша слава Україна» [Лепкий, 1991, с. 63] – завдяки цьому зіставленню виокремлено кілька важливих ознак: багатство й велич України, її неспроможність рухатися вперед, позаяк в державі немає згоди (метафорично: колеса воза крутяться в різні боки, тому віз стоїть на місці);

– «Поставив нас Господь на порозі з Азії в Європу, поклав, як залізо між молот і ковалю – кують. Аж іскри з того заліза летять! Важкий талан!.. Особливо тепер, коли таких двох ковалів появилось у світовій кузні, як Карло і Петро» [Лепкий, 1991, с. 31] – у цій конструкції логічне порівняння України із залізом, яке опинилося між метафорично переосмисленими молотом і ковалем (Європою і Азією), підсилено алегоричними образами ковалів – шведського короля Карла і московського царя Петра; така розгорнута алегорія в складі порівняння, як ми вже наголошували, є характерною рисою творчої манери Богдана Лепкого;

– «Карло авантюрист, він шведів веде в загибель, але все-таки він герой, як не лев він, то тигр, а ти (про Меншикова – З. К.) тільки лисиця. Лисиця тигрові не пара [Лепкий, 1991, с. 9] – логічне порівняння, базоване на зоологічних детермінологізмах, тут ускладнено алегорією: лев – гордий і непереможний цар звірів, тигр – сильний, рішучий нападник, а лисиця – підступний звір, який діє хитрощами, проте лисиці не до снаги змагатися з такими сильними звірами, як лев чи тигр.

До логічних порівнянь зараховуємо також описові звороти з використанням дієслів відповідної семантики (*можна гадати, подобати, значиться* тощо), які демонструють читачеві модель для зіставлення. Приміром, цитата «**можна було б гадати**, що це статуя з мармуру лежить у ліжку» [Лепкий, 1991, с. 140] в описовій формі проводить аналогію між дівчиною, що лежить у ліжку, і мармуровою статуєю, підсилюючи водночас і нерухомість обох об'єктів, і їхню вигранену красу. Подібну модель Богдан Лепкий застосовує і в таких цитатах «... він **подобав** тоді на лева, що шукає жертви, щоб кинутися на неї» [Лепкий, 1991, с. 8]; «Вдовольнити його [народ – З. К.], **значиться** пустити дряхлий човен на розбурхане море» [Лепкий, 1991, с. 353].

Різновидом логічних порівнянь можна вважати і конструкції з використанням часток, що вносять додаткові змістові відтінки (*ніби, наче, мовби* тощо), як у таких прикладах: «Не знала, чому кров ударила їй до голови, чому по скронях **ніби** хтось молотком стукав» [Лепкий, 1991, с. 139]; «Цей луск **ніби** довбнею бив її по скронях» [Лепкий, 1991, с. 205].

Однією з характерних рис стилю Б. Лепкого вважаємо використання порівнянь, що їх зазвичай вважають типовими для фольклорних творів [Пономарів, 1992, с. 43], це так звані **заперечні порівняння**, які в першій своїй частині заперечують схожість з одним об'єктом, а в другій констатують аналогію з іншим. Богдан Лепкий, звертаючись до такого типу порівнянь, засвідчує свою прихильність до народних українських художніх традицій. Приміром, у наших матеріалах виявлено низку прикладів цього типу порівнянь: «здавалося, немов це не люди, а якісь автома-

ти» [Лепкий, 1991, с. 42]; «і знову загуділо в залі, вже не як у пасіці, а як у млині» [Лепкий, 1991, с. 126]; «Яка ж важка оця булава, – казав, зітхаючи глибоко. – Це не булава, а хрест, котрий може, прийдеться двигати на нову, українську Голгофу» [Лепкий, 1991, с. 33] тощо.

Ще одне свідчення прихильності письменника до українських фольклорних традицій – використання **клішованих порівнянь**, тобто порівнянь із залученням народних прислів'їв, приказок: «До тебе, жінко, говори, усе одно, що *горохом до отсеї стіни кидай*. Не чіпається» [Лепкий, 1991, с. 147] [Паламарчук, 1999, т. 1, р. 171]; «...тільки з його широких грудей, як із *ковальського мішка*, добулося важке зітхання» [Лепкий, 1991, с. 8] [Паламарчук, 1999, т. 1, р. 497]; «Наші люди до тайни такі *спосібні, як до китайської азбуки*» [Лепкий, 1991, с. 357] [Паламарчук, 1999, т. 1, р. 373]; «Отож то й біда, що Мотрі Кочубеївни не *родилися* у нас, як *гриби по дощі*» [Лепкий, 1991, с. 159] [Паламарчук, 1999, т. 1, р. 197]. Отож констатуємо, що «індивідуальна мовна картина світу письменника є національно детермінованою» [Хараман, 2013, с. 628], про що свідчать і обрані об'єкти порівняння, і способи реалізації художнього задуму задля досягнення стилістичного й змістового ефекту.

Як слушно наголошує О. Пономарів, «порівнюватися може все – живе й неживе, фізичне й психічне, конкретне й абстрактне» [Пономарів, 1992, с. 42]. У творчій манері Б. Лепкого спостерігаємо порівняння складних абстрактних понять із простими, зрозумілими для кожного читача детермінологізмами різних тематичних груп. Найбільша група – зоологічні детермінологізми, їхня кількість сягає 27,8 %: *лев, тигр, лисиця, медвідь, птах, віл, бджола, удав, мурашки, комахи, муха, рись, тхір, змії, когут, гадюка, вовк, баран, перепілка, шуліка, голубка, заєць, лис, крокодил, шуліка, собака, вуж, жаба, сарана, звір, сова, миш, хвіст, орел, риба, борсук, хорт, судак, кінь, комаха, мотиль, птаха, крило* тощо. Так само численно представлено технічні терміни, що стосуються різних ремісничих професій (27,8 %): *ковальський мішок, залізо, молот, ковало, кузня, коваль, обух, сверла, млин, клоччя, вітряк, крила вітряка, млин, молоток, довбня, дно, маглівниця, посторонки, автомати, смок, віз, колеса, дзвін, дзвіниця, ніжик, млинове коло, сніп, пасіка, улик, криниця, мармур, шовк, оксамит, мармур, корабель, ткач-ниткоплут, довбня, юрта, клітка, гербова бумага, годинник, маятник у годиннику, бритва, сталь, тенети, аркан, невід, застіжка, мур, човен, колісця, дріт, золочена клітка* тощо. Менш численними є такі тематичні групи детермінологізмів у ролі порівнянь: військові – 4,9 % (*корабель, судно, меч, пірнач, гармата, підмінована твердиня, бомба*), ботанічні – 5,4 % (*зілля, лелія, квітка, рожа, ялиця, горох, гриби, троянда, полинь, пустоцвіт*), медичні – 4,5 % (*мозок, серце, кров, жили, язик, лихоманка, голова, скроні*), мистецькі – 5,8 % (*струна, гарфа, статуя, карнавал, образи, кукли, вертеп, сцена, театр, мистецький контраст*), географічні – 4,5 % (*гори-вулкани, пустиня, море, струя, океан, ескімоси, степ*), кліматичні – 6,3 % (*ураган, блискавка, дощ, буря, сніг, веселка, стихія*), астрономічні – 1,7 % (*місяць, кумета, хвіст кумети*) та деякі інші. Відсоткове співвідношення детермінологізмів різних тематичних груп у складі порівнянь відображено на *діаграмі 2*.

Діаграма 2. Відсоткове співвідношення детермінологізмів у складі порівнянь

Ю. Шерех справедливо наголошував: «побутова лексика характеризується своєю речовістю: слово тут здебільшого зв'язане з уявленням конкретних предметів і порання коло них. Знання і вживання побутової лексики охороняє літературну мову від надмірної абстрактності, книжності» [Шерех, 1951, с. 55]. Гадаємо, детермінологізми, які є назвами конкретних понять і мають чітке визначення, надають можливість уникнути в художньому стилі «надмірної абстрактності» і досягти наочності у вираженні думки. Саме завдяки зіставленню конкретного й абстрактного, які поєднуються в порівняльній конструкції, автор досягає онаочнення, конкретизації думки, а також робить її образною. Приміром, у цитаті «будь хитрим, як лис, жорстоким, як крокодил, хижим, як шуліка, бо заклюють тебе» [Лепкий, 1991, с. 149] зіставлення абстрактних понять *хитрий*, *жорстокий*, *хижий* із конкретними зоологічними термінами *лис*, *крокодил*, *шуліка* конкретизує, опредмечує уявлення читача через розуміння метафоричного навантаження, яке притаманне цим зоологізмам завдяки знанням про типову поведінку кожної з тварин. Отож ми спостерігаємо, як використання порівнянь виявляється саме тим штрихом, який додає звичайним назвам зоологічних понять особливої виразності й експресії.

Спостерігаємо, що порівняння є засобом вираження ставлення автора до певної особи чи явища, позаяк між порівнюваним (компаратом) і порівняльним об'єктом (компаратором) не існує реального зв'язку, він виникає лише у свідомості мовця. Саме письменник своєю творчою уявою обирає об'єкт порівняння і визначає компаративну ознаку, тобто «вибір порівняння завжди пов'язаний із характером авторської оцінки зображуваного» [Хараман, 2013, с. 629]. В основі порівняння може бути атрибутивна, ад'єктивна чи предикативна ознака, до якої прагне привернути увагу письменник. В аналізованому матеріалі об'єктом порівняння виступає детермінологізм, в дефініції якого відповідну ознаку можна легко ідентифікувати. Отож в історичній повісті Б. Лепкого «Мотря» виявлено порівняння на основі ознаки предмета (атрибутивні), дії (предикативні), обставини дії (ад'єктивні).

Порівняння на основі атрибутивної ознаки. У таких порівняннях компараторами виступають детермінологізми, які конкретизують певну ознаку компаранта: «тепер треба *твердих*, як сталь» [Лепкий, 1991, с. 254]; «Була *зеленово-біла* (Любов Хведорівна – З. К.), як гербова бумага» [Лепкий, 1991, с. 237]; «на виднокрузі викочувався місяць, *великий і червоний*, як млинове коло» [Лепкий, 1991, с. 77]; «Ах, яка ж *важка* оця булава, як хрест» [Лепкий, 1991, с. 384]; «втягав у груди свіже здорове повітря, *пахуче*, як найдорожче вино» [Лепкий, 1991, с. 149]; «Боязкі оці ратні люди... такі *боязкі*, як тхорі» [Лепкий, 1991, с. 60].

Порівняння на основі ад'єктивної ознаки. У таких порівняннях підставою для зіставлення є акцентування обставини способу дії, яка яскраво проступає в об'єкті порівняння: «Обом Мотрини ангелам-хранителям було *тепло* в тій сніговій загаті, як екскімосам у юрті» [Лепкий, 1991, с. 228]; «За тую мрію, яка явилася перед нею так *несподівано*, як веселка після бурі» [Лепкий, 1991, с. 307].

Порівняння на основі предикативної ознаки. Цього типу порівняння зосереджують нашу увагу на дії, яка особливо виразно виявляє себе в компараторі і спричинює виникнення певної експресії: «*підкидало* нею, як у лихоманці» [Лепкий, 1991, с. 148]; «*відповіла* Мотря, ніби десятьма пальцями золотострунну гарфу торкнула» [Лепкий, 1991, с. 118]; «Зіниці, як сверла, *вверчувалися* в простір» [Лепкий, 1991, с. 25].

Оригінальною рисою творчого почерку Б. Лепкого можна вважати поєднання порівнянь з іншими стилістичними засобами. Матеріали нашого дослідження дають змогу виокремити порівняння, суміщені з риторичним звертанням, алегорією, іронією, метафорою, паралелізмом тощо.

Риторичне звертання: у цитаті «Любове, пожежо грізна» [Лепкий, 1991, с. 319] за формальною ознакою констатуємо наявність подвійного риторичного звертання, водночас автор поєднує ці два звертання з метою їх зіставлення, яскравого увиразнення деяких спільних ознак двох об'єктів – любові і пожежі, підсилюючи таку метафорично зрозумілу якість любові, як її здатність яскраво палати в серці людини. Детермінологізм *пожежа* у поєднанні з епітетом *грізна*, наповнює семантику порівнюваного поняття (компаранта) *любов* загрозливою, негативною експресією.

Алегорія: у творчому почерку Богдана Лепкого порівняння, поєднані з алегорією, трапляються непоодинокі і зазвичай супроводжуються своєрідними тлумаченнями, що

було вже констатовано вище. Наведемо оригінальні приклади порівнянь із розгорнутими алегоріями, пов'язаними з певними міфологічними образами: «Оці інтриги, як стоголова гідра, одну відрубаш, то друга наросте» [Лепкий, 1991, с. 371]; «Бережись, Україно, щоб ти новою Троею не стала. Не пускай, не пускай чужого коня!» [Лепкий, 1991, с. 266]. Як бачимо, адекватне сприймання тексту читачами мусить базуватися на знанні відповідних міфів чи легенд, тобто такі алегоричні порівняння, безумовно, скеровані на освіченого читача.

Іронія: яскравий приклад іронічного порівняння спостерігаємо в цитаті «Такий я щасливий, як віл під обухом» [Лепкий, 1991, с. 125] – очевидно, предикат *щасливий* набуває іронічної семантики *нещасний*, якщо взяти до уваги значення, закладене в порівняльному звороті.

Метафора: «Ах, яка ж важка оця булава, як хрест» [Лепкий, 1991, с. 384] – зіставляючи *булаву* і *хрест*, автор, звичайно, має на увазі не самі предмети, а вживає відповідні лексеми в метафорично переосмисленому значенні: *булава* – гетьманська влада, діяльність гетьмана, а *хрест* – важкі випробування, що їх змушений витримати Божий Син.

Паралелізм: у цитаті «Судно без дна – життя без ідеї» [Лепкий, 1991, с. 26] логічне порівняння підсилено риторичною фігурою, що ґрунтується на однаковій побудові фрагментів тексту з різним змістом, – паралелізмом. «Треба було числитися зі словами, котрі вилітали з уст птахами, а з гетьманського двора вибігали волами» [Лепкий, 1991, с. 23] – у цьому прикладі непрямі порівняння вплетено до структурно однакових підрядних конструкцій.

Ампліфікація: «а він, гетьманський канцелярист, бачитиме її на гетьманських пирах, гарну і горду, як королеву з казки, а дивну, як загадка нерозгадана, як сфінкс» [Лепкий, 1991, с. 258] – нагромадження порівняльних зворотів у цитованому уривку сприяє посиленню враження читача, чим і досягається художній ефект.

Можемо констатувати, що всі компоненти таких складних художніх засобів взаємопов'язані семантично й стилістично та в комплексі створюють яскраву художню образність, несуть певне експресивне навантаження.

Не дуже частотними в аналізованому матеріалі є порівняння, до складу яких залучено вузькоспеціалізований детермінологізм, зокрема лексему іншомовного походження, проте низку прикладів у повісті «Мотря» виявлено (близько 8 %). Створюючи художній засіб на базі такої лексики, автор «відсилає читача до наукового визначення відповідного поняття і таким чином доповнює художній текст інтелектуальним струменем» [Куньч, Наконечна, Микитюк, Булик-Верхола, Теглівець, 2018, р. 74]: «летить, як кумета, ще й з хвостом» [Лепкий, 1991, с. 165]; «Мотря стояла, як із мarmору кута» [Лепкий, 1991, с. 174]; «Обом Мотрини ангелам-хранителям було тепло в тій сніговій загаті, як екскімосам у юрті» [Лепкий, 1991, с. 228]; «тепер треба твердих, як сталь» [Лепкий, 1991, с. 254]; «...шибаючи собою по усіх усюдах, як по пустині ураган» [Лепкий, 1991, с. 11]. Звернімо увагу, що окремі детермінологізми, виявлені у вибраному матеріалі, відрізняються фонетико-графічним оформленням від сучасних лексем: *кумета, мarmор, гарфа, екскімоси*.

Отже, аналізуючи вибрані з тексту повісті Б. Лепкого «Мотря» 167 цитат, в яких автор використав порівняння із залученням детермінологізмів, виокремлюємо відповідно до формальних способів досягнення зіставності пряме порівняння (порівняльний зворот, підрядне порівняльне речення), непряме порівняння, логічне порівняння – із суттєвою кількісною перевагою прямих порівнянь (63 %). Для творення прямих порівнянь письменник найчастіше використовує сполучник *як* (70,2 %), рідше *ніби* (16,7 %), інші порівняльні сполучники (*мов, немовби, наче, що, як... так і, що*) трапляються спорадично.

Важлива риса творчої манери письменника – переважання порівнянь складних абстрактних понять із простими, зрозумілими для кожного читача детермінологізмами кількох тематичних груп, найбільші з яких зоологічні, технічні детермінологізми, що стосуються різних ремісничих професій, військові, мистецькі, географічні, кліматичні, астрономічні детермінологізми та деякі інші. Спостерігаємо, що детермінологізми не сприймаються в художньому тексті як щось чужорідне і «не дають приводу для перетворення художнього твору з його специфікою у твір науковий» [Куньч, Фаріон, Микитюк, Городиловська, Харчук, 2019, с. 149]. Вони відображають особливості сучасного авторів комунікативного простору, засвідчують його високий інтелектуальний рівень і, відповідно, скеровані на таких самих освічених читачів.

Порівняння виступає яскравим засобом вираження ставлення автора до певної особи чи явища, позаяк між порівнюваним (компаратом) і порівняльним об'єктом (компаратом) не існує реального зв'язку, а письменник своєю творчою уявою обирає об'єкт порівняння і визначає компаративну ознаку – все це сприяє виникненню певної експресії. Порівняння дає читачеві, за влучним формулюванням А. Капелюшного, «несподіваний імпульс образно-емоційного враження» [Капелюшний, 2007, с. 57].

У повісті Б. Лепкого «Мотря» виразно виявляє себе стилістична роль порівнянь – акцентувати увагу на якійсь особливості предмета чи явища через зіставлення з іншим предметом чи явищем, де ця особливість виступає дуже яскраво. В аналізованому матеріалі виявлено порівняння на основі атрибутивних, ад'єктивних чи предикативних ознак. Констатовано, що порівняння через зіставлення мовних одиниць з різних тематичних полів увиразнює зміст та створює дивовижний художній ефект: відбувається актуалізація значущих смислових ознак, накладаються додаткові конотації, виникає оригінальна образність, яка справляє на читачів певне експресивне враження.

Виявлено такі характерні риси творчої манери Б. Лепкого, пов'язані з використанням порівнянь, до складу яких входить детермінологізм:

- домінунання сполучника *як* у прямих порівняннях;
- превалювання в порівняннях загальновідомих зоологічних і технічних детермінологізмів, які поширюють своє семантичне поле й сприяють емотивності вислову;
- виявлені в аналізованому матеріалі вузькоспеціалізовані детермінологізми в складі порівнянь органічно входять у художній контекст і стають важливим компонентом індивідуального авторського стилю письменника;
- логічні порівняння зазвичай супроводжуються авторським поясненням підстав для зіставлення, таким чином виникає своєрідна авторська розгорнута алегорія, що поєднується з порівнянням;
- порівняння часто виступають у поєднанні з іншими стилістичними засобами (риторичне звертання, алегорія, іронія, метафора, паралелізм тощо);
- письменник демонструє прихильність до фольклорних українських традицій, вживаючи порівняння із залученням народних прислів'їв, приказок, заперечні порівняння тощо.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі інших творів Богдана Лепкого, детальному опрацюванні художніх засобів, а також у вивченні під цим кутом зору творів сучасних українських письменників.

Список використаної літератури

- Голоух, Я. В. (1996). *Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту*. (Дис. канд. філол. наук). НАН України, Київ.
- Городиловська, Г. (2014). Переосмислення семантики терміна та розширення сфер його функціонування в сучасній українській літературній мові (на матеріалі художніх творів Романа Іваничука). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*, 791, 105-108.
- Дубинець, О. (2015). Військова лексика в романі Р. Іваничука «Мальви». *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія: Філологія*, 73, 169-172.
- Дуденко, О., Жила, Т. (2017). Особливості порівнянь у прозі Люко Дашвар. *Філологічний часопис*, 2, 99-111.
- Загнітко, А.П. (2006) *Лінгвістика тексту: Теорія і практикум*. Донецьк: ДонНУ.
- Капелюшний, А.О. (2007). *Практична стилістика української мови*. Львів: ПАЮ.
- Карпова, В. (1967). *Термін і художнє слово*. Київ: Наукова думка.
- Клименко, Н.Ф. (2009). Термінування і детермінування в процесах інтелектуалізації сучасної української мови. *Studia Linguistica*, 3, 100-107.
- Кононенко, В.І. (2019). Категорія порівняння у лінгвокогнітивному вимірі: постмодерністський художній дискурс. *Українська мова*, 1, 17-28.
- Коцюбинська, М. (1960). *Образне слово в літературному творі*. Київ: АН УРСР.
- Красножан, Ж. (2009). Функції детермінологізованих лексем у художньому тексті. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, IX, 175-177.

Куньч, З.Й. (2005). *Універсальний словник української мови*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.

Куньч, З.Й., Наконечна, Г.В., Микитюк, О.Р., Булик-Верхола, С.З, Теглівець, Ю.В. (2018). *Теорія терміна: конкретизація лексико-семантичних парадигм*. Львів: Галицька видавнича спілка.

Куньч, З.Й., Фаріон, І.Д., Микитюк, О.Р., Городиловська, Г.П., Харчук, Л.В. (2019). *Українська реальність крізь призму терміна*. Львів: Львівська політехніка.

Куньч, З.Й. (2021). Співіснування детермінологізмів різних тематичних груп в художньому дискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 32 (71), 1 (1), 44-49. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-1/08>.

Куньч, З.Й. (2022). Стилістичні можливості детермінологізмів в історичній повісті Богдана Лепкого «Мотря». *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 33 (72), 4 (1), 23-28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.4.1/05>

Лепкий, Б. (1991). *Мазепа. Трилогія, Мотря. Історична повість у двох томах*. Львів: Червона калина.

Мартім'янова, В.В. (2012) Художнє порівняння як формуючий елемент авторської картини світу в епопеї Стівена Кінга «Темна вежа». Відновлено з https://core.ac.uk/display/14057198?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1.

Марчук, О.І. (2000). Порівняльні конструкції в новелі М.М. Коцюбинського «Intermezzo». *Записки з українського мовознавства*, 10, 44-56.

Марчук, О.І. (2003). *Структурно-типологічні параметри порівняльних конструкцій в ідіостилі М. Коцюбинського*. (Дис. канд. філол. наук). Південноукраїнський державний педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського, Одеса.

Оліфіренко, Л. (2009). Художнє порівняння як джерело поетичної експресії в поетичних творах Василя Стуса. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*, 26, 200-204.

Паламарчук, Л.С. (Ред.). (1999). *Фразеологічний словник української мови у двох книгах*. Київ: Наукова думка.

Панасюк, К. (2018). Військова термінологія в романі Юрія Щербака «Зброя судного дня». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*, 890, 66-69.

Пігур, М.В. (2020). Детермінологізація лексики в художньому тексті (на матеріалі творів Ліни Костенко). *Science and Education a New Dimension. Philology*, VIII (65), 217, 59-61.

Понімарів, О.Д. (1992) *Стилістика сучасної української мови*. Київ: Либідь.

Рибалка, Я.І. (2016). Художнє порівняння як джерело експресії в сучасній дитячій літературі. *Український смисл*, 16, 179-187.

Рошко, С.М. (2001). *Формально-граматична та функціонально-семантична структура порівняльних синтаксем і підрядних речень у сучасній українській мові*. (Дис. канд. філол. наук). Ужгородський національний університет, Ужгород.

Селіванова, О.О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля.

Симоненко, Т. (2012). Стилістичні функції термінологічної лексики в поезії В. Стуса. *Лінгвістичні дослідження*, 34, 237-241.

Сімонова, В.Ю. (2010). Лінгвістичне потрактування поняття «порівняння». *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, 6, 142144. Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University

Шашко, Г. (2016). Стилістичний прийом порівняння як засіб створення жіночих образів (на матеріалі американського пісенного фольклору). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, 5, 265-269.

Тиха, Л. (2004). Термінологічна лексика як компонент метафоричних конструкцій (на матеріалі поезій Івана Драча). *Вісник Львівського університету*, 34, 1, 493-498.

Фаріон, І.Д., Куньч, З.Й., Васишин, І.П., Микитюк, О.Р., Ментинська, І.Б. (2020). *Термінологічна актуалізація української мовної дійсності*. Львів: Галицька Видавнича Спілка.

Хараман, Н.О. (2013). Порівняння в образній системі «Щоденника» Олександра Доженка. *Філологічні студії*, 9, 626-631.

Шаповалова, Н.П. (1998). *Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові*. (Автореф. дис. канд. філол. наук). Дніпропетровський державний університет, Дніпропетровськ.

Шерех, Ю. (1951). *Нарис сучасної української літературної мови*. Мюнхен: Молоде життя.

Яценко, Н. (2000). Військова лексика в історичних романах Ліни Костенко. *Дивослово*, 3, 517, 30-32.

THE STYLISTIC ROLE OF DETERMINOLOGISMS IN THE COMPOSITION OF COMPARISONS (based on Bohdan Lepky's story "Motrya")

Zoriana J. Kunch. Lviv Polytechnic National University (Ukraine)

e-mail: zorjana.kunch@gmail.com

DOI: 10.32342/2523-4463-2023-1-25-14

Key words: *comparison, B. Lepky's story "Motrya", determinism, direct comparison, indirect comparison, logical comparison.*

The article analyzes the use of determinologisms in the comparisons composition as a feature of the writer's creative manner based on Bohdan Lepky's story "Motrya". In order to find out the stylistic role and methods of achieving an artistic effect with the help of this trope, we have implemented several tasks: to carry out a continuous selection of comparisons using determinologisms from B. Lepky's historical story "Motrya"; to analyze the selected comparisons concerning the formal way of achieving comparability and identify which of them are typical for the writer's style; to outline the thematic categories of determinologisms used in comparisons; to find out the stylistic possibilities of comparisons with the use of determinologisms in an artistic work; to describe the characteristic features of B. Lepky's creative style related to the use of comparisons.

In our research, we have used the following *methodology*: the method of continuous selection was used to select quotes from the novel's text in which the author used comparisons of different types, including determinologisms, also with the help of structural-thematic and semantic analysis, the selected comparisons were classified according to the formal ways of achieving comparability. Statistical methods made it possible to identify the quantitative parameters of the studied material. Descriptive, comparative, component, and deductive research methods were also used to realize the set goal.

Based on the analysis of 167 quotes selected from the text of B. Lepky's story "Motrya", the author used a comparison with the involvement of determinologisms, direct comparison (comparative phrase, subordinate comparative clause), indirect comparison, and logical comparison. There is a significant quantitative advantage of direct comparisons (63 %). To create direct comparisons, the writer uses more often the conjunction "як" (70,2 %), less often "ніби" (16.7 %), and other comparative conjunctions occur sporadically. An essential feature of the writer's creative manner is the predominance of complex abstract concepts comparisons with simple, understandable determinologisms of several thematic groups for every reader. The largest groups are zoological and technical determinologisms relating to various craft professions, military, artistic, geographical, climatic, astronomical determinologisms, and others.

We observe that determinologisms are not perceived in the artistic text as something foreign. They reflect the peculiarities of the modern author's communicative space, testify to his high intellectual level, and are directed to the same educated readers. A comparison is a vivid means of expressing the author's attitude towards a particular person or phenomenon since there is no real connection between the compared and the comparative object, and the writer chooses the object of comparison with his creative imagination and determines the comparative feature. That all contributes to the emergence of a particular expression.

In B. Lepky's story "Motrya", the stylistic role of comparisons manifests itself: it focuses attention on some feature of an object or phenomenon by comparing it with another object or phenomenon where this feature stands out very clearly. The analyzed material found comparisons based on attributive, adjectival, or predicative features. We have established that the comparison through the juxtaposition of language units from different thematic fields emphasizes the content and creates a unique artistic effect: significant semantic features are actualized, additional connotations are superimposed, and an original image appears, which makes a particular expressive impression on the readers.

The following characteristic features of B. Lepky's creative manner, related to the use of comparisons, which include determinism, have been identified: the dominance of the conjunction as in direct

comparisons; the prevalence in comparisons of well-known zoological and technical determinologisms, which expand their semantic field and contribute to the emotionality of the expression; the highly specialized determinologisms revealed in the analyzed material are organically included in the artistic context and become an essential component of the writer's individual authorial style; logical comparisons are usually accompanied by the author's reasons explanation for the comparison, thus creating a kind of author's extended allegory combined with the comparison; comparisons are often combined with other stylistic devices (rhetorical appeal, allegory, irony, metaphor, parallelism, etc.); the writer demonstrates his commitment to folk Ukrainian traditions, the use of comparisons involve folk proverbs, sayings, unfavorable comparisons, etc.

References

- Dubynets, O. (2015). *Vijs'kova leksyka v romani R. Ivanychuka "Mal'vy"* [Military vocabulary in R. Ivanichuk's novel "Mallows"]. *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Philology*, vol. 73, pp. 169-172.
- Dudenko, O., Zhyla, T. (2017). *Osoblyvosti porivnian' u prozi Lyuko Dashvar* [Peculiarities of comparisons in the prose of Lyuko Dashvar]. *Philological journal*, vol. 2, pp. 99-111.
- Farion, I.D., Kun'ch, Z.J., Vasylyshyn, I.P., Mykytiuk, O.R., Mentynska, I.B. (2020). *Terminolohichna aktualizatsiia ukrains'koi movnoi dijsnosti* [Terminological actualization of the Ukrainian linguistic reality]. Lviv, Halytska Vydavnycha Spilka Publ., 232 p.
- Palamarchuk, L.S. (ed.). (1999). *Frazeolohichnyj slovnyk ukrainskoi movy u dvokh knyhakh* [Phraseological dictionary of the Ukrainian language in two books].. Kyiv, Naukova dumka Publ., vol. 1, 928 p., vol. 2, 580 p.
- Holoiukh, Ya.V. (1996). *Porivniannia iak strukturno-stylistychnyj komponent khudozhn'oho tekstu*. Dys. kand. filol. nauk. [Comparison as a structural and stylistic component of an artistic text. PhD philol. sci. diss.]. Kyiv, 225 p.
- Horodylovska, H. (2014). *Pereosmyslennia semantyky termina ta rozshyrennia sfer joho funktsiivannia v suchasnij ukrains'kij literaturnij movi (na materiali khudozhnikh tvoriv Romana Ivanychuka)* [Redefining of the term semantics and the expansion of its function in modern Ukrainian literary language (based on the literary works of Roman Ivanychuk)]. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series «Problems of Ukrainian Terminology»*, vol. 791, pp. 105-108.
- Kapeliushnyj, A.O. (2007). *Praktychna stylistyka ukrainskoi movy* [Practical stylistics of the Ukrainian language]. Lviv, PAYu Publ., 203 p.
- Karpova, V. (1967). *Termin i khudozhnie slovo* [The term and artistic word]. Kyiv, Naukova dumka Publ., 132 p.
- Kharaman, N.O. (2013). *Porivniannia v obraznij systemi "Schodennyka" Oleksandra Dovzhenka* [Comparison in the figurative system of Oleksandr Dovzhenko's "Diary"]. *Philological Studies*, vol. 9, pp. 626-631.
- Klymenko, N.F. (2009). *Terminuvannia i determinuvannia v protsesakh intelektualizatsii suchasnoi ukrains'koi movy* [Termination and determination in the processes of intellectualization of the modern Ukrainian language]. *Studia Linguistica*, vol. 3, pp. 100-107.
- Kononenko, V.I. (2019). *Katehoriia porivniannia u linhvokohnityvnomu vymiri: postmodernists'kyj khudozhnij dyskurs* [The category of comparison in the linguistic-cognitive dimension: postmodern artistic discourse]. *Ukrainian language*, vol. 1, pp. 17-28.
- Kotsiubynska, M. (1960). *Obrazne slovo v literaturnomu tvori* [A figurative word in a literary work]. Kyiv, Academy of Sciences of the Ukrainian SSR Publ., 188 p.
- Krasnozhan, Zh. (2009). *Funktsii determinolohizovanykh leksem u khudozhn'omu teksti* [Functions of determined lexemes in artistic text]. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, vol. 9, pp. 175-177.
- Kunch, Z.J. (2005). *Universal'nyj slovnyk ukrains'koi movy* [Universal dictionary of the Ukrainian language]. Ternopil, Educational book – Bohdan Publ., 847 p.
- Kunch, Z.J. (2021). *Spivisnuvannia determinolohizmiv riznykh tematychnykh hrup v khudozhn'omu dyskursi* [Coexistence of determinologisms of different thematic groups in artistic discourse]. *Scholarly notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: Philology. Journalism*, vol. 32, issue 71, no. 1, part 1, pp. 44-49. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-1/08>.
- Kunch, Z.J. (2022). *Stylistychni mozhylyvosti determinolohizmiv v istorychnij povisti Bohdana Lepkoho "Motria"* [Stylistic possibilities of determinologisms in the historical story "Motrya" by Bohdan Lepky]. *Scholarly notes of TNU named after V. I. Vernadskyi. Series: Philology. Journalism*, vol. 33, issue 72, no 4, part 1, pp. 23-28. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.4.1/05>.
- Kunch, Z.J., Farion, I.D., Mykytiuk, O.R., Horodylovska, H.P., Kharchuk, L.V. (2019). *Ukrains'ka real'nist' kriz' pryzmu termina* [Ukrainian reality through the prism of the term]. Lviv, Lviv Politechnic Publ., 232 p.
- Kunch, Z.J., Nakonechna, H.V., Mykytiuk, O.R., Bulyk-Verkhola, S.Z., Tehlivets, Yu.V. (2018). *Teoriia termina: konkretyzatsiia leksyko-semantychnykh paradyhm* [Term theory: specification of lexical-semantic paradigms]. Lviv, Halytska vydavnycha spilka Publ., 180 p.

- Lepkyj, B. (1991). *Mazepa. Trylohiia, Motria Istorychna povist' u dvokh tomakh* [Mazepa. Trilogy, Motrya. A historical story in two volumes]. Lviv, Chervona kalyna Publ., 389 p.
- Marchuk, O.I. (2000). *Porivnial'ni konstruktsii v noveli M. M. Kotsiubyns'koho "Intermezzo"* [Comparative constructions in the short story "Intermezzo" by M.M. Kotsyubynskiy]. *Notes on Ukrainian Linguistics*, vol. 10, pp. 44-56.
- Marchuk, O.I. (2003). *Strukturno-typologichni parametry porivnial'nykh konstruktsij v idiostyli M. Kotsiubyns'koho*. Dys. kand. filol. nauk [Structural and typological parameters of comparative constructions in the idiostyle of M. Kotsyubynskiy. PhD philol. sci. diss.]. Odesa, 229 p.
- Martimianova, V.V. (2012). *Khudozhnie porivniannia iak formuiuchyj element avtors'koi kartyny svitu v epoei Stivena Kinga "Temna vezha"* [Artistic comparison as a formative element of the author's picture of the world in Stephen King's "The Dark Tower"]. Available at: https://core.ac.uk/display/14057198?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1 (Accessed 28 April 2023).
- Olifirenko, L. (2009). *Khudozhnie porivniannia iak dzherelo poetychnoi ekspresii v poetychnykh tvorakh Vasylii Stusa* [Artistic comparison as a source of poetic expression in the poetic works of Vasyl Stus]. *Donetsk Bulletin of the Scientific Society named after Shevchenko*, vol. 26, pp. 200-204.
- Panasiuk, K. (2018). *Vijs'kova terminolohiia v romani Yurii Scherbaka "Zbroia sudnoho dnia"* [Military terminology in Yuri Shcherbak's novel "Doomsday Weapons"]. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series "Problems of Ukrainian Terminology"*, vol. 890, pp. 66-69.
- Pihur, M.V. (2020). *Determinolohizatsiia leksyky v khudozhn'omu teksti (na materiali tvoriv Liny Kostenko)* [Determinologicalization of vocabulary in the artistic text (based on the works of Lina Kostenko)]. *Science and Education a New Dimension. Philology*, vol. VIII (65), Issue 217, pp. 5961.
- Ponomariv, O.D. (1992). *Stylistyka suchasnoi ukrains'koi movy* [Stylistics of the modern Ukrainian language]. Kyiv, Lybid Publ., 248 p.
- Roshko, S.M. (2001). *Formal'no-hramatychna ta funktsional'no-semantychna struktura porivnial'nykh syntaksem i pidriadnykh rechen' u suchasnij ukrains'kij movi*. Dys. kand. filol. nauk [Formal-grammatical and functional-semantic structure of comparative syntaxes and subordinate clauses in the modern Ukrainian language. PhD philol. sci. diss.]. Uzhhorod, 227 p.
- Rybalka, Ya.I. (2016). *Khudozhnie porivniannia iak dzherelo ekspresii v suchasnij dytiachij literature* [Artistic comparison as a source of expression in modern children's literature]. *Ukrainian meaning*, vol. 16, pp. 179-187.
- Selivanova, O.O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia* [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava, Dovkillia Publ., 711 p.
- Shapovalova, N.P. (1998). *Funktsional'no-semantychnyj status porivnial'nykh konstruktsij u suchasnij ukrains'kij movi*. Avtoref. dys. kand. filol. nauk [Functional-semantic status of comparative constructions in the modern Ukrainian language. Extended abstract of PhD philol. sci. diss.]. Dnipropetrovsk, 18 p.
- Sherekh, Yu. (1951). *Narys suchasnoi ukrains'koi literaturnoi movy* [Essay on modern Ukrainian literary language]. Munich, Molode zhyttia Publ., 396 p.
- Simonova, V.Yu. (2010). *Linhvistyчне potraktuvannia poniattia "porivniannia"* [Linguistic interpretation of the concept of "comparison"]. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University*, vol. 6, pp. 142-144.
- Stashko, H. (2016). *Stylistychnyj pryjom porivniannia iak zasib stvorennia zhinochykh obraziv (na materiali amerykans'koho pisennoho folkloru)* [The stylistic technique of comparison as a means of creating female images (on the material of American song folklore)]. *Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University*, vol. 5, pp. 265-269.
- Symonenko, T. (2012). *Stylistychni funktsii terminolohichnoi leksyky v poezii V. Stusa* [Stylistic functions of terminological vocabulary in the poetry of V. Stus]. *Linguistic Studies*, vol. 34, pp. 237-241.
- Tykha, L. (2004). *Terminolohichna leksyka iak komponent metaforychnykh konstruktsij (na materiali poezij Ivana Dracha)* [Terminological vocabulary as a component of metaphorical constructions (based on Ivan Drach's poems)]. *Visnyk of Lviv University*, vol. 34, issue 1, pp. 493-498.
- Yatsenko, N. (2000). *Vijs'kova leksyka v istorychnykh romanakh Liny Kostenko* [Military vocabulary in Lina Kostenko's historical novels]. *Dyvoslovo*, vol. 3, issue 517, pp. 30-32.
- Zahnitko, A.P. (2006). *Linhvistyka tekstu: Teoriia i praktykum* [Text Linguistics: Theory and Practice]. Donetsk, DonNU Publ., 289 p.

Одержано 27.12.2022.